

koja *ne* nadovezuje na Hegelovo, po ugledu na Engleze i Francuze XVIII stoljeća, „građansko društvo“, nego na modificiranu verziju Feuerbachovog „Gattung“-a — „roda“ (genus). Taj „rod“ kao „društvo“ jest „naturalističko-humanistička“ verzija „konkretnog pojma“ G. W. F. Hegela koji kaže: „Pojam je ono apsolutno konkretno [to jest „jedinstvo razlikovanih određenja“, V. S.], jer negativno jedinstvo sa sobom kao određenost o sebi i za sebe, koja je pojedinačnost, sâmo sačinjava njegov odnos spram sebe, općenitost“ (System der Philosophie I, ed. Glockner, sv. 8, 4. izd., Frommann, Stuttgart 1964, str. 361, § 164). Hegel dalje kaže: „pojam kao takav sadrži momente općenitosti... posebnosti... i pojedinačnosti“ (§ 163), u pojmu je postavljena njihova „identičnost“ (§ 164). „Apstraktno uzeti, nastavlja Hegel, općenitost, posebnost i pojedinačnost isto su što identitet, razlika i osnova [: razlog, Grund, V. S.]... Pojedinačno ima značenje da je

---

koj specifikaciji, slična odnosu boga i čovjeka u Hegelovoj filozofiji religije, zaoštava zapravo pitanje o samom esse prikriveno razlikovanjem razina u sferi čovjeka, V. S.]... *Ljudska* bit [ili: biće, Wesen, V. S.] prirode tek je tu za *društvenog* čovjeka; jer je tek ovdje [to jest u „društvu“, V. S.] ona [to jest priroda, V. S.] za njega tu kao veza (Band) s *čovjekom* [samim, Marx kaže: mit dem Menschen, V. S.], kao njegov tubitak za drugoga i drugog za njega, kao i kao životni element ljudske zbilje, tek ovdje je ona tu kao *osnova* (Grundlage) njegovog vlastitog ljudskog tubitka. Tek ovdje je njemu njegov prirodni tubitak postao njegov *ljudski* tubitak te priroda za njega postala čovjekom (zum Menschen) [ovu rečenicu preveli smo prema Cotta-izd., str. 596, a ne prema MEW Ergänz., Erster T., gdje glasi: „Erst hier ist zum sein natürliches Dasein sein menschliches Dasein und die Natur für ihn ihm Menschen geworden“, V. S.]. Dakle, društvo je dovršeno bitno jedinstvo (Wesenseinheit) čovjeka s prirodom, istinska resurekcija [uskrsnuće, V. S.] prirode, sprovedeni naturalizam čovjeka i sprovedeni humanizam prirode“ (1. c., str. 537—38).